

Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
National academy of pedagogical sciences of Ukraine
Institute of pedagogical education and education of adults
Kharkiv national pedagogical university
to the name of G.S. Skovoroda

**МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ТЕХНОЛОГІЇ**

**ART EDUCATION:
HISTORY, THEORY, TECHNOLOGY**

Збірник наукових праць

Collection of scientific works

Харків
2017

УДК 37.032

ББК 85я43

М65

Редакційна колегія:

Філіпчук Г.Г. - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України

Матвєєва О.О. - доктор педагогічних наук, доцент

Смирнова Т.А. - доктор педагогічних наук, професор (гол. ред.)

Соколова А.В. - доктор педагогічних наук, доцент

Танько Т.П. - доктор педагогічних наук, професор

Тарарак Н.Г. - доктор педагогічних наук, доцент

Ткаченко Т.В. - доктор педагогічних наук, професор

Тушева В.В. - доктор педагогічних наук, доцент

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Протокол № 4 від 13.06.2017 р.*

М65

Мистецька освіта: історія, теорія, технології :

зб.наук.праць / заг. ред. Т.А Смирнової. – Харків:
ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017 – 291 с.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори статей несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Мови видання: українська, російська, англійська.

УДК 37.032

ББК 85я43

ISBN 978-617-7298-71-6

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2017

сучасній соціології / Л. Г. Сокур'янська // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2003. – Ч 577; Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – Харків: вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2003. – С.534-539.

12. Студент ХХІ века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций: монография / под ред. В. И. Астаховой. – Х., 2010. – 408 с.

13. Фірсова Л.С. Формування естетичних оцінних суджень майбутніх вчителів засобами декоративно-прикладного мистецтва // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ, 1998. – Вип.14. – С. 120-123.

14. Юсов Б. П. Взаимосвязь культурогенных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области «Искусство» / Б. Юсов. – М.: Компания Спутник+, 2004. – 252 с.

Мартиненко І.І.

УДК 78.088:337.147

АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ М.Д. ЛЕОНТОВИЧА ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена творчій та педагогічній діяльності видатного українського композитора і педагога М.Д. Леонтовича. Проаналізовано творчий та педагогічний доробок

М.Д.Леонтовича, окреслено його педагогічні ідеї, що стали підґрунтям для подальшого розвитку шкільної музичної освіти в Україні.

Ключові слова: композитор, педагог, творчість, музична освіта, народна пісня, хоровий спів.

Аннотация. Стаття посвящена творческой и педагогической деятельности выдающегося украинского композитора и педагога Н.Д. Леонтовича. В статье проанализировано творческое и педагогическое наследие Н.Д. Леонтовича, очерчены его педагогические идеи, которые стали основой для дальнейшего развития музыкального образования на Украине.

Ключевые слова: композитор, педагог, творчество, музыкальное образование, народная песня, хоровое пение.

Abstract. The article is devoted creative and pedagogical activity of the prominent Ukrainian composer and teacher M.D. Leontovich. Creative and pedagogical work of M.D is analyzed in the article. Leontovich outlined him pedagogical ideas which became subsoil for subsequent development of school musical education in Ukraine. Questions, related to creative work of M. Leontovich, found a noticeable place in scientific and scientifically – publicist labors of the Ukrainian research workers, pedagogies, artists of XX c. The analysis of pedagogical inheritance of Ukraine allows talking that progressive artists, teachers, always considered school the mighty lever of transformation of public life. They marked reformation of school essence of which was seen in that, to convert educational establishment into the workshop of humaneness, necessity of that school fully went back to personality of pupil, giving space for the

comprehensive display of individuality and originality. The representatives of progressive pedagogical idea in Ukraine underlined the decision value of education and education not only for development of personality but also for general community development, required distribution of knowledge's among people. Large pedagogies fought for Ukrainian national school which would have democratic character and humanism direction. Attention is paid to the teaching aids of an outstanding master. N. Leontovich's pedagogical activity gave a fundamental understanding of the introduction of choral music into the practice of musical education of children, with its great potential for influencing the child's spiritual world, his intellectual, emotional, and creative sphere. Ideas M.D. Leontovich in relation to the leading role of folk song in to musically aesthetically beautiful education of children, development of them, musically creative capabilities, supports on intonation - musical line-up of metroritm basis of Ukrainian music organically entered in conception of musical education of children on the basis of the Ukrainian national culture. The introduction of the composer's ideas into the practice of musical education and upbringing can contribute to the formation of a new personality

Keywords: composer, teacher, creation, musical education, folk song, choral singing, tutorial.

Постановка проблеми та її актуальність. В умовах інтеграції України до європейського та світового освітнього простору, що характеризується піднесенням педагогічної науки на вищий щабель рівня наукового пізнання, з'явилась низка дисертаційних досліджень, присвячених висвітленню питань відродження національної культури, побудови національної школи,

розвиток освітньої галузі, виходячи з надбань попередніх поколінь [8, с. 25]. Підвищення інтересу широких кіл науковців і громадськості до педагогічної спадщини пояснюється нагальною потребою переосмислити найкращі традиції вітчизняної педагогіки. Немає сумніву в тому, що звернення до музично-педагогічних ідей Миколи Дмитровича Леонтовича (1877–1921) має позитивний зміст і відкриває можливості щодо розкриття потенціалу педагогічних парадигм кінця XIX – початку XX століття. Леонтович – видатний композитор і талановитий педагог, музично-педагогічні ідеї якого високо оцінені співвітчизниками; проте педагогічні ідеї ученого не знайшли всебічного висвітлення.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Питання, пов'язані з творчим доробком Миколи Леонтовича, знайшли помітне місце в наукових та науково – публіцистичних працях українських науковців, педагогів, митців XX ст. Певний інтерес становлять статті та наукові дослідження: Л. Архімовича, В. Витвицького, М. Гордійчука, Л. Іванової, М. Крип'якевича та ін. Наукові статті провідних композиторів і музикознавців – М. Гордійчука, Н. Горюхіної, Н. Герасимової - Персидської, В. Дяченка, П. Козицького, С. Людкевича та ін. присвячено вивченню музичної мови М. Леонтовича, особливостям гармонії, поліфонії, форми творів композитора, жанровим особливостям його хорових обробок, опері «На русалчин Великдень». Вчені Т. Совинська, І. Цуряк присвятили свої наукові пошуки висвітленню педагогічної та виконавської діяльності М. Леонтовича, його поглядам на викладання

музичної грамоти та хорового сольфеджіо. Роботи дослідника О. Цехмістро присвячені хоровій творчості композитора в системі сучасної музичної освіти. Монографія А. Завальнюка висвітлює життєвий, творчий та педагогічний шлях М. Леонтовича. Дослідник В. Черкасов вивчав методичні погляди М. Леонтовича, ґрунтовно досліджував підручники педагога. Окремі питання, пов'язані зі становленням та розвитком музичної освіти на Україні, досліджуються у роботах О. Михайличенка, Л. Сбітнєвої та ін. Таким чином, аналіз наукових праць свідчить, що на сьогодні багато вчених досліджували творчий, виконавський та педагогічний доробок М. Леонтовича, але, цілісні дослідження спадщини видатного українського митця, на жаль, відсутні.

Мета статті полягає у висвітленні внеску М.Д. Леонтовича у становлення та розвиток національної системи музичної освіти на Україні.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до історико-педагогічних скарбів України, ми знаходимо значні здобутки музично-естетичного виховання, яке формувало художньо-естетичну культуру наступних поколінь, та було важливою умовою розвитку культури українського суспільства, загального розвитку освіти і педагогічної думки в країні, вагомою складовою у всебічному розвитку дитячої особистості.

Відомі українські композитори різних часів займались активною організаційно-педагогічною діяльністю. Вони закладали основи української музичної освіти. Цілісна система національного музичного виховання на початку ХХ століття ще не була сформована, але, в значній кількості наукових

праць, численних статтях в газетах і журналах, в окремих підручниках було висунуто ряд важливих ідей що стосувалися удосконалення змісту, форм і методів музичного виховання, які пізніше знайшли свій розвиток у діяльності відомих українських композиторів першої половини ХХ століття [5, с. 312]. Починаючи з кінця ХІХ століття, в шкільному репертуарі з'являються дитячі пісні й хори. Особливо плідною була пісенно-хорова творчість і діяльність в галузі музичної педагогіки таких українських митців, як М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, О. Кошиць, Я. Степовий, В. Верховинець, Ф. Колесса, В. Ступницький. Їхня робота в школі, диригентсько-хорова діяльність і композиторська творчість були тим ґрунтом, на якому вирости і сформувалися теорія та практика дитячого хорового співу, закладались основи музичної педагогіки і методики навчання. Це, в свою чергу, впливало на фаховий рівень уроку співів, його зміст і форму.

В Україні освіта є однією з головних складових загальнолюдських цінностей, тому її відповідність сучасним умовам розглядається передусім із позиції її ролі й місця у суспільстві. Аналіз педагогічної спадщини України дозволяє говорити про те, що прогресивні митці, педагоги завжди вважали школу могутнім важелем перетворення громадського життя. Вони наголошували на реформуванні школи, сутність якої бачили в тому, щоб перетворити навчальний заклад на майстерню людяності, необхідності того, аби школа цілком повернулася до особистості вихованця, надаючи простір для всебічного прояву індивідуальності та своєрідності. Представники прогресивної педагогічної

думки в Україні підкреслювали вирішальне значення освіти і виховання не лише для розвитку особистості, але й для загального суспільного розвитку, вимагали поширення знань серед народу. Великі просвітителі боролися за українську національну школу, яка б мала демократичний характер й гуманістичне спрямування.

В організацію національної музичної освіти значний вклад внесли І. Алчевський, В. Барвинський, А. Вахнянин, М. Вербицький, М. Вериківський, В. Верховинець, С. Воробкевич, Г. Дяченко, П. Козицький, М. Колесса, Ф. Колесса, М. Копко, О. Кошиць, С. Крушельницька, І. Купріян, І. Лаврівський, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, В. Матюк, М. Менцинський, Н. Нижанківський, Б. Підгорецький, Л. Ревуцький, Д. Січинський, Я. Степовий, Ф. Якименко та інші. Ними було визначено педагогічну цілеспрямованість музичної роботи, започатковано створення дитячого репертуару на основі народнопісенного матеріалу, розпочато видавництво теоретичних підручників, збірок з музично-естетичного виховання і співаників для дітей.

Процес музичного виховання в Україні протягом багатьох століть увібрав у себе найкращі здобутки духовності народу, сутність і особливості національної психології, самобутнього способу пізнання дійсності, народного світогляду.

Одним із представників прогресивної педагогічної думки в Україні вважається Микола Дмитрович Леонтович. Початок ХХ століття ознаменував нові шляхи в українському вчителюванні, яке перейшло від бурсацько-релігійного до народницько-українського спрямування. А Миколі

Леонтовичу вдалося на педагогічній ниві виявити свій талант.

М. Леонтовичу, як і багатьом видатним українським композиторам – М. Лисенку, К. Стеценку, Я. Степовому, було притаманне поєднання творчої, педагогічної і виконавської (диригентсько-хорової) діяльності. Понад двадцять років М. Леонтович віддав роботі вчителя співів у школах різного типу різних міст України: Тиврова, Вінниці, Гришиного, Тульчина та Києва. Композитор був добре обізнаний зі станом викладання співів у школах, з художнім рівнем учнівських хорів. Багато сил він віддавав педагогічній праці в учительській семінарії, Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, на диригентських і театральних курсах та курсах працівників дошкільного виховання.

Микола Леонтович є унікальним і самобутнім явищем як в історії української хорової культури, так і у світовій. Як справжній композитор – новатор, митець - демократ, художник - реаліст, М. Леонтович збагатив українську музику новими методами перетворення музичного фольклору. Переважна більшість його творів заснована на поетичній образності. Методичним матеріалом для його творчості стала українська народна пісня.

«Досліди у народній музиці, – говорив Леонтович, – викликають до життя нові форми гармонії та контрапункту, що органічно зв'язані з народною піснею, бо пісня як художній удосконалений твір, дає не тільки одну мелодію, але таїть у собі музичні властивості. Вміти записати її та відчувати все, що вона може дати для музики у широкому розумінні слова – це

необхідна чергова справа...» [1, с. 73]. Ці слова композитора сповна окреслюють його творче кредо, якого він дотримувався протягом усього свого життя.

Сучасні українська хорова музична культура по праву пишається своїм самородком Миколою Леонтовичем. Творчий доробок Леонтовича порівняно невеликий: майже 200 обробок народних пісень, близько 200 творів духовного змісту, чотири оригінальних твори та незакінчена опера за мотивами казки Б. Грінченка «На русальчин Великдень».

Основу музичної спадщини М.Д. Леонтовича складають хорові мініатюри — обробки українських народних пісень, які й зараз є неперевершеними й складають репертуарний список всіх українських хорових колективів Україні та української діаспори світу. Великим талантом композитора позначені такі перлини народного мелосу як «Щедрик», «Козака несуть», «Дударик», «Ой з-за гори кам'яної», «Женчичок-бренчичок», «Гаю, гаю, зелен розмаю» та багато інших. На основі українських народних мелодій М.Д. Леонтович створював вельми оригінальні самобутні хорові композиції, які завдяки всебічному художньому переосмисленню, набули неповторного звучання.

Один з перших серед майстрів української музики, М.Д. Леонтович по-новому інтерпретував фольклор, використовуючи при цьому музичні надбання європейської музично-хорової культури. Тим часом композиторський почерк М. Леонтовича значно вирізняється з-поміж інших такими рисами, як гранична гнучкість та природня рухливість голосів, увага до незначних деталей та їх ювелірне відшліфування.

М. Леонтович вдало використовував традиції імпровізаційності, запозичені в творчості українських кобзарів, які кожную нову строфу тексту пісні інтерпретували по-новому. М. Леонтович широко використовував темброву варіантність виконання народних рапсодів у своїх обробках, надаючи хору можливість розкрити велике розмаїття гармонії, контрапункту. Маючи глибоку й різнобічну музичну освіту, М. Леонтович послідовно втілював в своїх обробках ідеї гармонізації й поліфонічності, всебічно використовував найкращі досягнення світової хорової техніки.

Тематика хорових мініатюр композитора надзвичайно різноманітна. Це церковні та обрядові, жартівливі та ігрові, танцювальні та колискові, історичні та чумацькі пісні.

Центральне місце у творчості М. Леонтовича посідають хори на побутові теми. Це, зокрема, «Мала мати одну дочку», «Ой з-за гори кам'яної» «Ой у лісі при дорозі», «Ой темная та невидная ніченька». Вони вирізняються надзвичайно динамічним розгортанням сюжету, активною драматизацією подій та образів. Взірцем високого драматичного піднесення може служити обробка народної пісні «Пряля», в якій М. Леонтович сягнув рівень трагічної балади.

Пісні-реквієми («Із-за гори сніжок летить», «Козака несуть», «Смерть») М. Леонтовича талановито переосмислюють мелодику народного плачу. Композитор використовує специфічні звучання окремих голосів та хорових груп, застосовує різноманітні хорові звукові ефекти (наприклад, спів із закритим ротом).

Найвищим досягненням композитора М. Леонтовича вважаються пісні «Щедрик» та «Дударик», в яких митець досяг максимальної переконливості у зображенні народних образів. Особливо популярним був і залишається «Щедрик». В цьому творі композитор органічно поєднує прийоми народного багатоголосся та досягнення класичної поліфонії, кожен голос хорової партитури відіграє цілком самостійну виражальну роль, відтворюючи найтонші зміни настрою в пісні, подаючи кожен художній образ у граничному завершенні.

М.Д. Леонтович викладав хоровий спів, основи техніки диригування, теорію музики і контрапункт. Проводячи заняття він знайомив хористів не лише зі світовими перлинами, але й зі своїми піснями («Дударик», «Ой там, за горою»), де виявляв чудове вміння, за доволі короткий час, охопити хоровий твір у цілому і створити повноцінне враження про цю композицію.

М.Д. Леонтович, як викладач музично-теоретичних предметів, зокрема контрапункту, був послідовником методологічних принципів свого вчителя Болеслава Яворського – автора теорії адового ритму, яка була досить поширеною у мистецьких колах того часу. На курсах дошкільного виховання він виявив себе досвідченим практиком-методистом. Дотримуючись стрункої послідовності, він використовував свої власні методи вивчення пісень дітьми, пропонуючи їм спочатку прості, а надалі - складніші пісенні зразки. Особливу увагу М. Леонтович приділяв складовим частинам самої пісні – мотиву, фразі, реченню, періоду.

Великого значення М. Леонтович надавав досяганню чистоти інтонування при співі, дикції, співацькому диханню, застерігав вчителів від співу сильним та форсованим звуком. У роботі із дитячим колективом увага педагога була прикута до розвитку музичної пам'яті, мислення, музичних здібностей та естетичних почуттів.

Одним із важливих завдань в справі музичного виховання дітей М.Д. Леонтович вважав розвиток пам'яті, відчуття ритму, естетичних почуттів, інтелектуальних сил, почуття спільної солідарності, виявлення громадських інстинктів. Як педагог, особливу увагу М.Д. Леонтович звертав на розвиток музичних здібностей, дисциплінованість, витримку і волю, вважаючи саме ці фактори найважливішими, і такими, що виховуються засобами хорового співу. Композитор підкреслював, що вчитель завжди повинен піклуватися про розвиток музичних здібностей дітей, використовуючи для цього різні методи навчання. Ці засади і сьогодні залишаються актуальними у сучасній вітчизняній педагогіці, адже тільки вчитель-творець може виховати творчого учня, творчу особистість.

Поради педагога щодо вокального виховання учнів, як вказує дослідник Л. Іванова, наголошують увагу на тому, що першокласники повинні спочатку почути хороше звучання, прислухатися до співу і намагатися приєднатися до нього. Лише після 2-3 занять учні молодших класів співають на слух [4].

Великий викладацький та композиторський досвід ліг в основу одного з найцікавіших підручників початку ХХ століття – «Нотна грамота» (1919). По суті це один з перших підручників, для середньої школи.

Підручник побудований на тренувальних вправах для співу з листа, поясненні основних розділів елементарної теорії музики, піснях для хорового співу. Дидактичний матеріал підручника «Нотна грамота» розміщено у суворій методичній послідовності – від простого до складного. В ньому визначенні самостійні завдання учням, що включають і їхню власну творчість (добір мелодій). Досить ґрунтовно представлено також методику вивчення інтервалів, побудову мажорної і мінорної гам.

Пісенний репертуар підручника охоплює практично всі жанри української народної пісні. Зокрема, в ньому представлені побутові та історичні пісні, веснянки, пісні-хороводи, дитячі пісні-ігри. Серед запропонованих автором нотних зразків зустрічаються російські та білоруські народні мелодії. На жаль, через реорганізацію Дніпросоюзу і закриття музично-видавничого відділу (1920 р.) посібнику, рукопис якого готував до друку К. Стеценко, не судилося вийти у світ. Але, не заважаючи на те, що підручник створено ще на початку минулого століття, а в методиці викладання музичного мистецтва з'явилося багато нового, він і досі не втратив свого значення і є корисним матеріалом для вчителів музики загальноосвітніх шкіл.

Підручник М. Леонтовича «Нотна грамота» (1919) знайомить нас із думкою педагога про значення ритму у створенні музичного образу і доцільності його розвитку. Леонтович був першим, хто запропонував порівнювати музичні твори та окремі музичні частини із кольорами. Він пропонував сім кольорів (білий, світло-жовтий, світло-червоний, блакитний, темно-жовтий, темно-червоний, синій) і наголошував на тому, що

навколишня природа і мистецтво є єдиним цілісним явищем Всесвіту.

М. Леонтович піклувався про залучення дітей до хорового та оркестрового колективів і поважав систему музично-пластичного виховання Е. Жак-Далькроза, пропагував її.

Одним з головних принципів методики навчання музики у школі М.Д. Леонтович вважав розвиток свідомого ставлення дітей до сприймання музичних явищ, пробудження та вдосконалення їх творчих здібностей. Для втілення цих завдань вчитель повинен не лише володіти різними прийомами подачі матеріалу, але й психологічного впливу на своїх учнів. Ця концепція інтегративного підходу досить виразно проступає в його орієнтації на аналітико-синтетичний метод викладання, тобто ознайомлення із загальним цілим, а саме: історичною епохою, фактами, подіями, їх наслідками, аналізом та оцінкою подій з кількох точок зору. Для учнів необхідно створювати ігрові ситуації, моделювати сценарії, розподіляти ролі, організовувати їх виконання. Гра виступає тут не просто моделлю життя чи конкретної історичної ситуації, вона висвітлює приховані протиріччя повсякденності, виступає сферою виявлення і розкриття особистісних рис і якостей учнів. Далі загальне ціле розподіляється на складові його частини.

У засвоєнні знань М.Д. Леонтович спирався на метод евристичного навчання, активізуючи пошукову діяльність учнів та їх самостійну роботу на уроці. Але він і не сковував ініціативу вчителя, надаючи йому простір для власного пошуку найкращих засобів оволодіння навчальним матеріалом. Застосовуючи різні

методичні прийоми, перенесені з практики в теорію, М.Д. Леонтович побудував цілісну педагогічну систему, яка знайшла своє відображення в його наступній книзі «Практичний курс навчання співу в середніх школах України».

Педагогічна діяльність М.Д. Леонтовича не обмежувалася лише викладанням співів у школах. Багато часу він приділяв індивідуальним заняттям з учнями, які виявляли особливий хист до музики (зокрема з Миколою Покровським та Григорієм Гриневичем), яких навчав теорії музики, гармонії та контрапункту. Обидва учні згодом закінчили Київський музично-драматичний інститут імені М.В. Лисенка.

М.Д. Леонтович надавав особливого значення самостійному мисленню учнів, розвитку їхньої творчої фантазії, вмінню критично аналізувати свою роботу. Необхідно також підкреслити, що як педагог він немовби передбачив сучасну інтегративну систему розвитку музичних здібностей учнів, яка ґрунтується на особистісно орієнтованих технологіях навчання. Тут позначився вплив його вчителя професора Б. Яворського – педагога-новатора. Навчаючись у нього теорії композиції, М. Леонтович переносив педагогічний метод професора на заняття зі своїми учнями.

Великого значення педагог надавав володінню вчителем музичним інструментом (скрипка, фісгармонія, фортепіано, концертіно), вважаючи найдоцільнішим – скрипку, звук якої порівнював із звучанням дитячого голосу.

Дуже вимогливо ставився М. Леонтович до якості праці вчителя, його професійній компетентності та удосконаленню педагогічної майстерності.

Педагогічні ідеї М. Леонтовича стисло виглядають таким чином:

- ✓ у роботі з дітьми йти від меншого до більшого, від нижчого до вищого, від елементарного до важкого;

- ✓ уникати будь-якого формалізму в навчанні, механічного засвоєння матеріалу;

- ✓ активізувати учнів в процесі розучування пісень та засвоєння нотної грамоти, здійснюючи це через постановку реальних теоретичних та практичних завдань та залучення дітей до створення власних мелодій;

- ✓ привчати дітей до самостійності в співі, часто опитуючи їх поодинці;

- ✓ обов'язкове виховання музично-ритмічного і ладового почуття, музично-слухових уявлень і пам'яті, оскільки ритмічне виховання – основа музичної грамотності, вивчення ритміки йде раніше співу по нотах;

- ✓ розвиток музичного слуху через вивчення пісень напам'ять, ритмічні вправи без нот, запис, слухові мелодійні вправи без нот, запис ритмічного диктанту, спів ритмічних зразків по нотах, запис нескладних мелодійних диктантів, спів мелодій по нотах;

- ✓ обов'язкове навчання всіх дітей нотної грамоти і письма;

✓ розвиток слуху висувається на перший план і проводиться раніше, ніж вивчення нотної грамоти;

✓ засвоєння нотного співу починається із вивчення інтервалів мажорних акордів; навчання нотної грамоти починається з ґрунтового ознайомленням з ритмовою стороною музики;

✓ спів по нотах необхідно починати із запису та вивчення ритміки пісні, а не її мелодії, що звільнить дітей від ритмічних помилок при співі;

✓ органічний зв'язок музичного навчання з осмисленим слухо-руховим процесом, набуття навичок метро-ритмічного руху за допомогою «махів руки»;

✓ роль музичного диктанта (запису мелодії) у вирішенні завдань музичного навчання;

✓ взаємозв'язок музики з іншими видами мистецтва, іншими предметами;

✓ використання на заняттях кольорових поєднань або репродукцій живопису;

✓ формування дикції учнів - співаків,

✓ розвиток співацького дихання дітей.

✓ застереження від надто сильного, форсованого звуку,

✓ обстоював тихий або голосний спів і відповідне його застосування при виконанні пісень.

✓ щодо добору пісень, М.Д. Леонтович орієнтував вчителів співів на пісні канонічного складу, вважаючи, що їх засвоєння створює ґрунт для подальшого двоголосного співу.

Невичерпні джерела народної фантазії через нехитрі ритми і рими несуть справді золоті зерна всього того кращого, що віками засівалось в українській

народній усній творчості з її вершинами духовності і виховної мудрості. В українській народнопоетичній творчості яскраво відбивається національне самоусвідомлення народу. Саме народні пісні відрізняються яскравим змістом та чарівною мелодійністю. Діти усвідомлюють художньо-образну сутність народної пісні через емоційне переживання музично-поетичного художнього образу, усвідомлення поетичного змісту.

М.Д. Леонтович є автором декількох посібників: «Практичний курс навчання співу в середніх школах України» (1919 р.), «Матеріали до методики співу в початковій школі», «Деякі методичні вказівки щодо організації нотного співу в народних хорах» (1918 р.), підручник для навчання співу «Нотна грамота» (1920 р.). М. Леонтович ставив за мету охопити музичним вихованням якнайширше коло учнів. «У Миколи Дмитровича був принцип: на уроках повинні співати всі – хто вміє і хто не вміє, хто має слух і голос та не має їх» [7, с. 93].

Особливої уваги заслуговує «Практичний курс навчання співу у середніх школах України». Аналіз посібника переконує нас у тому, що у 20-х роках ХХ століття в Україні розвивалася досить своєрідна музично-педагогічна система, в якій особливе значення в музично-естетичній освіті школярів відводилось народній пісні та провідна роль визнавалася за фольклором. Ідеї М. Леонтовича, який постійно поповнював свої знання у галузі філософії та математики, географії та історії, літератури та малярства, скульптури та архітектури, також наголошували на важливості комплексного

застосування цих дисциплін у процесі навчання і виховання учнівської молоді, та стали визначним явищем у розвитку української музичної педагогіки. У сукупності вони утворювали цілісну концепцію музичного навчання та виховання, основою якого стало ставлення до народної пісні як найправдивішого за своєю художньою і етичною сутністю життєвого явища, зрозумілого і доступного для дитячого сприймання.

Довгі роки М. Леонтович віддав роботі вчителя співів у школах різного типу містечок. Але де б М. Леонтович не працював, він завжди намагався зацікавити учнів кожною конкретною темою, навчити їх логічно мислити, привчити до творчої діяльності та через народну пісню прищепити любов до рідного краю.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ідеї М.Д. Леонтовича щодо провідної ролі народної пісні в музично-естетичному вихованні дітей, розвитку їх музично-творчих здібностей, опори на інтонаційно - ладову та метроритмічну основу української музики органічно увійшли до концепції музичного виховання дітей на основі української національної культури.

Саме в цьому ми вбачаємо сучасність і неперехідну цінність педагогічного доробку видатного українського музиканта-педагога. Педагогічна діяльність М.Д. Леонтовича дозволяє визнати принципову роль у практику музичного виховання хорової музики, яка має великі потенційні можливості впливу на духовний світ людини, її інтелектуальну, емоційну, творчу сфери.

Педагогічна спадщина М.Д. Леонтовича не втратила свою значущість та актуальність в наш час.

Основи музичної педагогіки та методики музичної освіти, що були закладені М.Д. Леонтовичем, перевірені часом і є тим підґрунтям, на якому базуються подальші наукові пошуки і дослідження сучасних науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архімович Л. Глава VIII. Творчі взаємини з К. Стеценком і М. Леонтовичом / Л. Архімович, М. Гордійчук // М. Лисенко: Життя і творчість. – 3-е вид., доп. і перероб. – К.: Музична Україна, 1992. – 617 с.
2. Гордійчук М., Микола Леонтович / М. Гордійчук. – К.: Музична Україна, 1977. – 134 с.
3. Дяченко В.П. М. Леонтович / В.П. Дяченко. – К.: Музична Україна, 1985. – 134 с.
4. Іванова Л. Педагогічні ідеї М. Леонтовича / Л. Іванова // Музика в школі: Збірка статей. – К.: Музична Україна. – Вип. 8. / упорядник Л. Хлебнікова. – 1982. – 137 с.
5. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект): монографія / О. В. Михайличенко. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2007 – 356 с.
6. Орфєєв С.Д. М. Леонтович і українська пісня / С.Д. Орфєєв. – К.: Музична Україна, 1981. – 76 с.
7. Ростовський О. Педагогічні ідеї М. Леонтовича у контексті розвитку європейської музичної педагогіки //Збірник статей. -К.: Музична Україна. – 2004. – 154с.
8. Основи національного виховання: Концептуальні положення / В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О.

Сергійчук та ін.; за заг. ред. В.Г. Кузя та ін. – К.: Інформ. – вид. Центр «Київ», 1993 – (Ч.1). – 152с.

9. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн.1: навч. посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 552с.

10. Уманець В. Педагогічна і виконавська діяльність М.Леонтовича / Музика в школі. Збірник статей. Випуск 3. – К.: Муз. Україна, 1974. – с.93-102.

11. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти. Навчальний посібник. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2014. – 520с.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

*О. А., Комаровська,
Н.Є. Миропольська*

УДК 37.015.31 : 7

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ: ДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Анотація. Стаття розкриває проблеми сучасної мистецької освіти, серед яких, з одного боку, тенденції естетичного облаштування життя, а, з другого, – некерованість і маніпуляція цим процесом. Виокремлено концептуальні вектори вибудовування стратегії мистецької освіти і продемонстровано можливості їх реалізації на прикладі навчання предмета “Художня культура” (10 клас). Акцентується увага на